

Haluk Kalafat: Paramaz, 20'ler, Ermeni Sosyalistler ve Soykırım

Posted on 16/06/2015

Paramaz son yazısına şu başlığı atmış: “Ermenilerin Talebi”. Hınçak gazetesinde 1914 yılının Mayıs ayında yayımlanmış yazı. Kadir Akın “Ermeni Devrimci Paramaz” kitabında aktarıyor bu bilgiyi. Paramaz yani Madteos Sarkisyan bir sosyalist, bir devrimci olmasının yanı sıra bir gazeteci, bir fikir insanı. Yazıdaki talep 100 yıldır baki. Kadir Akın yazıyı alıntıladığı bölüme “Adaletin olmadığı her yerde her sadakat sahtedir”.

Paramaz yazısında taleplerini şöyle özetliyor: “Cesur bir milli siyaset: işte talebimiz. Cesur bir talep: işte duruşumuz. Ermeni, damla damla ölüp yok olmaktansa, Ermeni'nin yaşaması için bir kerede ölecek.”

1914 Haziran'ın sonuna doğru, Sosyalist Hınçak Partisi'nin (SDHP) kurucuları, merkez yöneticileri ve İstanbul'daki üyeleri, 17 Eylül 1913'de Romanya'nın Köstence şehrinde yapılan SDHP'nin 7. Kongresinde, İttihat ve Terakki yöneticisi Talat Paşa'ya suikast düzenlenmesi kararı alındığının ihbar edilmesi üzerine apar topar gözaltına alınır ve tutuklanırlar. Paramaz da tutuklananlar arasındadır.

Kadir Akın kitabında Paramaz'ın tutuklanmasını şöyle anlatıyor: “Paramaz İstanbul'a doğru yola çıkarken, başına geleceklerden elbette habersizdir. İstanbul onun için 1908 yılında ilan edilen Meşrutiyet sonrası vaktinin büyük bölümünü geçirdiği yerlerin başında geliyordu. 1910 yılında İstanbul'da yayımlanan Arevelk gazetesinin başyazarı olarak çalışmış ve Hayr (baba) Siva adıyla yazdığı mizah makaleleri severek okunmuştu.

“İşte şimdi çok sevdiği ve gazetecilik yaptığı İstanbul'a doğru yoldaydı. Paramaz'ın kendisi

ve Mısır'daki görüşmeleri de, İstanbul'daki Hınçak parti üyeleri de, aslında sıkı bir denetim altındaydılar. Paramaz Osmanlı Emniyeti için, Van'daki tutukluluğu ve mahkemedeki tutumu nedeniyle bilenen bir isimdi. Daha İstanbul'a ayak bastığı andan itibaren takibe alındı.”

Takip edilen Paramaz ve arkadaşlarına dönük operasyon 1914 yılının 16 Temmuz'unda İstanbul'da başlar, Ağustos ayının sonuna kadar devam eder. Tutuklananların sayısı kısa sürede 120 kişiye ulaşır.

Paramaz'ın ilk sorgusu Ağustos başlarında yapılır. Tutuklananların neredeyse yarısından fazlası serbest kalır.

Akın “ortada Talat Paşa'ya dönük somut bir suikast girişiminin bulunmayışı, tutuklanarlardan az sayıda kişinin hapis cezalarına çarptırılacağı, büyük bölümünün de serbest bırakılacağına ilişkin bir kanaatin doğmasına neden olur” diye yorumluyor bunu.

Akın'a göre bunun bir nedeni, Ermeni reformunun yakın zamanda yeniden gündeme gelmiş ve aktüalite kazanmış olması olabilir. Akın bir neden daha olabileceğini söylüyor:

“Ama diğer yandan İttihat ve Terakki önderliğinin bu operasyonu abartarak Avrupa basınına servis etmesi ise, savaş esnasında 'Ermenilerin arkadan vurmasının' bir örneği olarak İttihatçılar tarafından kullanılmasına işaret etmektedir.”

Ancak sonuçta Paramaz ve arkadaşları 15 Haziran 1915 sabahına doğru saat 03.30'da Beyazıt Meydanı'nda asılacaktır. Kadir Akın'ın deyimiyle onların asılması 1915'te yaşanan felaketin işaret fişeği olacaktır. Akın Ermeni Soykırımı'nı hazırlayan tarihi koşulları, siyasi ortamı, o günlerden kalan anılar, belgeler, çalışmalar ile Paramaz ve arkadaşlarının ekseninde anlatmış. 318 sayfalık kitabın “Ermeni Devrimce Paramaz” başlıklı kitabın altbaşlığı “Abdülhamid'den İttihat Terakki'ye Ermeni Sosyalistleri ve Soykırım”. Kitapta 20'lerin kim olduğuna dair bir de kapsamlı bir çalışma var.

İşte idam edilen 20'ler.

Vahan BOYACIYAN (Minas oğlu Ruhen Garabetyan)

Büyük Hayk'ın Dzopk Vilayetinin Dzopk-Şahunyants bölgesinin Çemişgezek-Kale şehrinde doğdu.

20. yüzyıl başında Çemişgezek, çevresindeki 30 Ermeni köyüyle aynı adı taşıyan bölgenin merkeziydi. Şehre kendi adını veren Ermeni asıllı Bizans İmparatoru Hovhannes Çımışgik, Çemişgezek'te doğmuştur.

Partinin önemli isimlerinden biri olan Ruben Khanazadyan'la birlikte, SDHP'nin Amerika'daki şubelerini kurma ve güçlendirme çalışmalarına katıldı ve uzun yıllar Bulgaristan, Rusya ve Mısır'da SDHP temsilciliğinde bulundu.

İdam edildiğinde 41 yaşında idi.

Aram AÇIKBAŞYAN (Krikor Garabetyan)

Asıl adı Krikor Garabetyan olan Aram Açıkbaşyan, 1869 yılında Arapgir'de doğdu.

İstanbul'a giderek Osmanlı İmparatorluğu'nun değişik yerlerinden okuyup, eğitim almak amacıyla gelen Ermeni gençleriyle birlikte İstanbul'da Hukuk Fakültesi'ne kaydoldu.

SDHP'ye girmeden önce, 1890 Kumkapı mitinginin örgütleyicilerinden Hampartzum Boyacıyan ile birlikte hareket etti. SDHP Merkez Komitesi'nin kararıyla, 1892 yılında Mısır'a giden Garabetyan, Hınçak Partisi'nin çalışmalarına aktif bir şekilde katılarak, Mısır'da yeni şubeler kurulması için çalışmalar yaptı.

Garebetyan'ın asıl görevi ise o dönemde, Atina'da bulunan partinin merkeziyle Batı Ermenistan ve Kilikya'daki Ermeni yerleşim bölgeleriyle, Ermenilerin nüfus yoğunluğu olan (Mısır, Filistin, vs. gibi) diğer şehirlerdeki Hınçak Partisi şubeleri arasında bağları koordine edip, güçlendirmeye çalışmaktı.

Garabetyan'ın çabaları sonucu parti merkeziyle Ağın (Eğın), Arapkir, Divriği, Kemah ve Armıdan'daki Hınçak şubeleri arasında bağlar güçlendirildi. Garebetyan darağacına çıktığında son isteği, "tüm yoldaşlarıyla birlikte aynı yerde gömülmeleri" olmuştur.

İdam edildiğinde 46 yaşındaydı.

Bedros TOROSYAN (Doktor Benne)

Doktor Benne, idam sehpalarının önüne geldiğinde "biz, 20'leri asıyorsunuz arkamızdan yirmi binler gelecek!" diye haykırdı. Hınçak Partisi'nin önemli simalarından Benne oğlu Bedros Torosyan (Doktor Benne) Kharberd'de doğdu.

Kharberd (Türkçe Harput, Rumca Kharbode Asurice Kordberd) Batı Ermenistan'ın aynı adı taşıyan ovasında, Aradzani'nin (Murat Su) sol tarafında bulunmaktadır.

Bedros Torosyan, Hınçak Partisi'nin önemli bazı simalarıyla tanıştıktan sonra Hınçak Partisi'ne katıldı.

Armenak HAMPARTSUMYAN

1880'de Denizli'de doğdu. Erken yaşlarında Ermenilerin uğradığı ayrımcılık, baskı

ve zulme şahit olarak genç yaşta politik mücadeleye katılarak Sosyal Demokrat Hınçak Partisi'nin İskenderiye şubesine üye oldu.

Armenak'ın, SDHP'nin VII. Kongresi'nde Jön Türklerin sorumlu üç liderine suikast düzenlenmesi karara bağlanınca, Paramaz'ın başkanlığındaki örgütlenmeye katıldığı bilinmektedir. İdam edildiğinde 35 yaşındaydı.

Sımbat KILIÇYAN (Angudi-Parasız Bedros)

İdam edildiğinde 30 yaşındaydı.

Vartan oğlu Sımbat Kılıçyan, 1885'te Amerikalı Ermeni yazar William Saroyan'ın da memleketi olan Bağeş'te (Bitlis) doğdu.

Ailesine yardımcı olabilmek için genç yaşta terziliği öğrendi. Daha sonra İstanbul'a yerleşti ve SDHP ile ilişki kurdu.

Hagop BASMACIYAN

Gazar oğlu Hagop Basmacıyan, 1888'de Kilikya'nın köylerinden Kilis'te doğdu. Kilis, önemli sayıda Ermeni fedailerıyla politik simalarının devrimci harekete ilk katıldıkları Hınçak Parti'sinin güçlü olduğu bir yer olarak anılmaktadır.

Hınçak Partisi'ne erken yaşlarda üye olan Hagop Basmacıyan'a, genç yaşına rağmen partinin şube sorumluluğu görevi verilir.

Hınçak Partisi'nin gizli hücrelerinin çalışmalarını örgütleyen isimler arasında idi.

1914 yılı Temmuz ayında tutuklanan Hagop Basmacıyan idam edildiğinde henüz 27 yaşında idi.

Minas KEŞİŞYAN (Kapriel Keşişyan veya Samsunlu Sarı Khaçık)

SDHP'nin üyelerinden (Kapriel Keşişyan veya Samsunlu Sarı Khaçik ya da bir başka adıyla Emekçi Minas) olarak da bilinen Minas KEŞİŞYAN, 1879'da Giresun'da doğdu.

Genç yaşlarda Hınçak Partisi'ne katılan Minas Keşişyan, Çarlığın kışkırtması sonucu Ermeni ve Azeriler arasında başlayan çatışmalar nedeniyle partinin verdiği görevi yerine getirmek amacıyla Kafkasya'ya gitti.

Yeni Anayasa'nın kabulünden sonra başka Hınçak üyeleri ile birlikte İstanbul'a yerleşti.

İdam edildiğinde 36 yaşındaydı.

Mıgırdiç YERETSYAN

Hovhannes oğlu Mıgırdiç Yeretsyan, 1873'te Abuçekhts köyünde doğdu. Bu köy, Küçük Hayk'ın Agın (Eğın) şehrinin güney-doğusunda bulunuyordu.

Mıgırdiç Yeretsyan, Sosyal Demokrat Hınçak Partisi'ne katılarak onun aktif kadrolarından biri haline geldi.

İdam edildiğinde 42 yaşındaydı.

Hrant YEGEVHAN

Hrant Yegavyan, zengin bir ailenin evladı olarak Arapkir'de doğdu.

1908'de İstanbul Ermeni Getronagan Lisesi'ne kaydolan Hrant, daha sonra eğitimini başkentteki üniversitenin tıp bölümünde sürdürdü.

Öğrencilik yıllarında Hınçak Partisi'nin Gençlik Kolu'nun yayınladığı "Kıvılcım" gazetesi

çalışanlarıyla tanışan Hrant, az zaman sonra onlara katılarak, en aktif çalışmalarda bulunan gençlerden birisi olur.

1914'te ihbarcı Arşavir Sahakyan'a karşı suikast düzenleme suçuyla tutuklandı. Ağır işkencelere uğradıktan sonra, 15 Haziran 1915 sabahı Beyazıt meydanında idam edilenler arasında bulunan en genç devrimcilerden biri idi.

Yeremya MANANDYAN (Yeremia Matosyan, Yeremya Manukyan)

Kipranos oğlu Yeremya MANANDYAN, İstanbul'da doğdu. Yeremya, Paramaz'ın grubu içinde yer alıyordu.

Karekin BOĞOSYAN

Arakel oğlu Karekin BOĞOSYAN, 1885'te Şebinkarahisar' da doğdu.

Asıl adı Ermenice Sevaberd olan Şebinkarahisar kale şehri, tanınmış Ermeni Fedaisi Antranik'in de memleketidir.

Hınçak Partisi üyesi olan Boğosyan, Sultan II. Abdülhamid rejimi sırasında mahpusluktan kurtularak, Hınçak Partisi'nin kendisine verdiği görevi yerine getirmek amacıyla Kafkasya'ya gitti ve orada yerel örgütlenmelerin güçlenmesi için yapılan çalışmalara katıldı.

Meşrutiyetin ilanından sonra, birçokları gibi İstanbul'a dönen Karekin de, askeri çalışmalarda tecrübeli olduğundan Paramaz'ın grubuna dahil edildi.

İdam edildiğinde 30 yaşındaydı.

Keğam VANİKİYAN (Vanik, Küçük Van anlamına gelir.)

Hınçak Partisi'nin bilinen kadrolarından Garabet oğlu Keğam Vanikyan (partideki adı Vanik) 1884'te Van'da doğdu.

Küçük yaşta babasını yitiren Vanikyan annesi ve ninesi tarafından büyütüldü. İlköğrenimini Van'ın en büyük mahallesi Aykestan'da tamamlayan Vanikyan, ortaokulu Yeramyana Lisesi'nde devam etti.

Hınçak kaynakları Vanikyan'ın, zamanın en tanınan Ermeni fedai başlarından olan KERİ adıyla bilinen (kod adı Ardzruni) Hagop Avedisyan'a karşı özel bir saygı duyduğunu ve daha genç yaşlarda fedailere katılmak istediğini yazmaktadır. Vanikyan 1907 yılında Van Lisesi'nden mezun olduktan sonra İstanbul'a gelerek, Eczacılık Fakültesi'ne kaydoldu. Bir yıl sonra ise kaydını Hukuk Fakültesi'ne aldırdı.

Vanikyan çevresindeki ilerici ve devrimci gençlerin ortak çabalarıyla İstanbul'da SDHP'nin Öğrenci Gençlik Örgütü'nü kurdu. Kısa bir süre içinde, sadece üniversitede değil İstanbul'un değişik enstitü ve yüksekokullarında öğretim gören Ermeni gençlerinden yüzlercesi Hınçak Öğrenci Gençlik Demeği'ne katıldılar. Bu gelişmeyi takiben Vanikyan'ın çabaları sonucu liseli öğrencilerin kendi gençlik örgütleri de kuruldu.

SDHP'nin inandığı ve savunduğu fikirlerin yaygınlaştırılması ve yığınlara ulaştırılması, gençliğinin çalışmalarının koordine edilmesi için bir yayın organı çıkarılması kararı alınmasının ardından, işçi ve emekçilerin bayramı olan 1 Mayıs 1911'de İstanbul SDHP Öğrenci Gençlik Örgütü'nün aylık dergisi "Gaydz" (Kıvılcım)'ın ilk sayısı yayımlandı. Kıvılcım dergisinin yaratılmasında büyük emeği geçen Vanikyan, "Vanik" rumuzuyla sürekli olarak yazılar yazdı.

İdam edildiğinde 31 yaşındaydı.

Kamig BOYACIYAN

Krikor (Jlu Kamig Boyacıyan, 1888'de İstanbul'da doğdu.

Kamig Boyacıyan'da İstanbul SDHP şubesi çatısı altında siyasi çalışmalara katıldı.

Hınçak kaynaklarına göre SDHP içinde aktif olarak çalışan Karning Boyacıyan Paramaz'ın grubuna dâhil edilmişti.

İdam edildiğinde 27 yaşındaydı.

Hovhannes DER-ĞAZARYAN (Hovhannes Yeğiazaryan)

Stepan oğlu Hovhannes Der-Ğazaryan (Hovhannes Yeğiazaryan veya Gıdik Çello) 1878'de Kapadokya'nın Gesaria (Kayseri) şehrinde doğdu.

Hovhannes Surp Garabet Manastırı'nda eğitimini bitirdikten sonra öğretmenlik yapmaya başladı.

SDHP'ye üye olan Hovhannes aktif bir şekilde faaliyet göstererek örgütlenme çalışmalarına katıldı.

Hovhannes Der-Ğazaryan, Gesaria (Kayseri)'de Hınçak Partisi'nin öncü kadrolarından biri olup, propaganda çalışmalarından sorumlu idi.

İdam edildiğinde 37 yaşındaydı.

Boğos BOĞOSYAN

Mikael oğlu Boğos Boğosyan, 1862 yılında tarihsel Agın (Eğir) şehrinde doğdu.

19. yüzyıl sonunda, Agın'da 5.500'u Ermeni olmak üzere 10.000 insan yaşıyordu.

Doğum yeri olan Ağın'dan Samsun Bafra'ya taşınan Boğos Boğosyan Bafra'da SDHP'ye katılarak politik faaliyetlere başladı.

Köstence'de yapılan VII. Parti Kongresinde Karadeniz delegesi idi. Boğos Boğosyan, kongrede yaptığı bir konuşmada mevcut duruma tahammül edemeyeceklerini belirterek yaşamının koşullarının ortadan kalktığını belirterek "yenemeyecek durumda olsalar bile isyan bayrağını açma" çağrısı yaptı.

Arkadaşlarından yaşça büyük olmasına rağmen zor tutukluluk koşullarına dayanan Boğos Boğosyan'ın gerek tutukluluğu, gerekse idamı sırasında devrimci tavrından taviz vermediği söylenir.

İdam edildiğinde 53 yaşındaydı.

Murad ZAKARYAN (Hagop Ğazaryan)

Murad Zakaryan (Hagop Ğazaryan veya Kazazyan) Büyük Hayk'ın Duruperan vilayetinin Tsrönk köyünde doğdu. Köyü Muş'tan sadece 15 km. uzaktaydı.

SDHP'nin önemli fedailerinden birisiydi.

Murad Zakaryan'ın idam edilmeden önce,

"Ölürüm tabii, ancak bu düşünce uğruna ölürüm" dediği söylenir.

Tovmas TOVMASYAN

Vahan oğlu Tovmas Tovmasyan, 1888 yılında Kilis'te doğdu.

Tovmas Tovmasyan eğitimini tamamladıktan sonra pedagoji ile ilgilendi ve Kilis'teki Ermeni Okulu'nun müdürlüğüne getirildi.

Hınçak Parti'sinin Kilis'te aktif faaliyet yürüten isimlerinden biri olarak öne çıktı.

Tovmas Tovmasyan VII. Hınçak Kongresinde alınan kararlar sonrası kurulan Paramaz önderliğindeki gruba dahil edildi.

Yoğun işkenceler görmesine rağmen herhangi bir itirafta bulunmadığı bilinen Tovmas Tovmasyan, 19 yoldaşıyla birlikte Beyazıt meydanında idam edildiğinde 27 yaşındaydı.

Abraham MURADYAN

Stepan oğlu Abraham Muradyan (veya Manukyan) 1889'da Kilikya'da doğdu.

SDHP'nin İskenderiye şubesi bünyesinde yürütülen çalışmalara aktif olarak katıldı.

26 yaşında idam edilen Muradyan'ın, İskenderiye'de bulunduğu sırada Ermeni cemaatinin korunması, güçlenmesi ve SDHP'nin örgütlenme çalışmalarında önemli bir rol oynadığı söylenir.

Yervant TOPUZYAN (Panvor)

Yervant Topuzyan, Adapazarı'nın ilçelerinden biri olan Bardizak'ta 1895'te doğdu. Çok sayıda gazete ve derginin yayımlandığı, meşhur Bardizak Tiyatrosu'nda ünlü Ermeni sanatçılarından birçoğunun sahneye çıktığı bu yerde, 1. Dünya Savaşı öncesinde 16 bin Ermeni yaşıyordu.

Yervant Topuzyan Bardizak SDHP Şubesi tarafından yayımlanan "Bay-kar" (Mücadele) adlı

dergide makaleler yazdığı için aynı zamanda bir gazeteci olarak da tanınıyordu.

Yazın adı olarak “Panvor” (işçi) mahlasını seçmişti. Son nefesini vermeden önce, “Ölüm her yerde aynıdır ama ne mutlu halkının kurtuluşu için şehit düşene!” dedi.

Papaz Kalust Boğosyan, dinsel günah çıkartma görevini yerine getirmek için Yervant Topuzyan’a yanaştığında, cebinden çıkardığı mendilini uzatarak, “Aziz Peder, bu kuru mendilimi anama ver ve evladının onu tek defalığına bile olsa gözyaşlarıyla ıslatmamış olduğunu bilmesini istediğimi söyle lütfen...” dediğini aktarır. İdam edildiğinde 20 yaşındaydı. (HK)

Kaynak: bianet.org